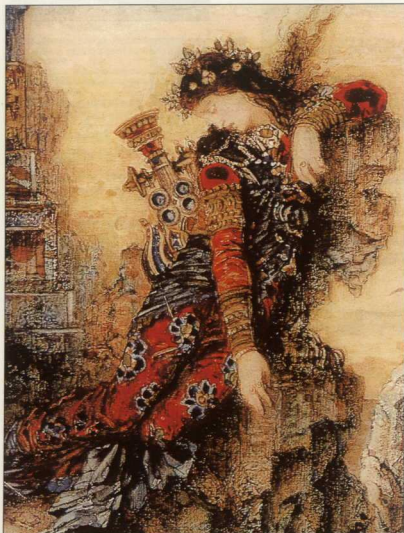

ΑΥΤΟΧΕΙΡΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Ιωάννης Πετρόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

1. Η Σαφώ όπως απεικονίστηκε από τον Γκυστάβ Μορώ, 1871 (λεπτομέρεια).

Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ –όρος ανύπαρκτος στα αρχαία ελληνικά– ήταν εντούτοις γνωστή στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Άνδρες και γυναίκες (ιδίως οι παρθένες κατά την ιπποκρατική σχολή) έβηταν τέρμα στη ζωή τους αυτοβούλως, πιθανώς σε αναλογία τρεις άρρενες ανά μία γυναίκα αυτόχειρα. Στο τεύχος αυτό της Αρχαιολογίας θα εξετάσουμε δειγματοληπτικά και από διάφορες σκοπιές το κοινωνικό αυτό φαινόμενο.

Η πράξη της αυτοκτονίας από μόνη της μπορεί να απωθεί. Όμως, εκείνο που «αποζημιώνει» τον μελετητή του φαινομένου στην αρχαιότητα είναι το ότι τα δεδομένα που παρέχουν οι ποικίλες πηγές –μύθος, τέχνη, ιστορία, λογοτεχνία, όνειρα– αποκαλύπτουν κυρίαρχες νοοτροπίες, συχνά υπονοούμενες, και αξίες των αρχαίων. Ο τρόπος που αντιμετωπίζει ο μέσος Έλληνας ή Ρωμαίος την αυτοχειρία ενός συνανθρώπου του δείχνει πόσο διαφορετικός ήταν από μας, όπως θα προκύψει από τα άρθρα που ακολουθούν.

Η αυτοκτονία του Σαλαμίνιου Αιάνα, του υπ' αριθμόν 2 ήρωα των Αχαιών, «καθαγίασε» την πράξη, συνιστώντας ένα υψηλό παράδειγμα ανδρείας – της ανδρείας η οποία αψηφούσε το ξέφος, ακόμη και όταν το χέρι που το κρατούσε ήταν το ίδιο χέρι του οπλίτη-πολίτη!. Δεν είναι τυχαίο ότι δύο συγγραφείς μας, ο Anton van Hooff και ο Antonio Corso, ξεναγώντας μας σε μια μακβρία πινακοθήκη αυτοκτονίας, ξεκινούν από αυτόν τον εμβληματικό μυθικό αυτόχειρα.

Η απήχηση του Αιάνα στις εικαστικές τέχνες υποδεικνύει κάτι άλλο από την ενδογενή βία και τον αμείλικτο συναγωνισμό της αρχαιοελληνικής κοινωνίας. Προοικονομούσε και την εκάστοτε αυτοκτονία η οποία γινόταν εν ονόματι της τιμής. Όπως σημειώνω στο άρθρο μου, το οποίο εξετάζει ένα διπτυχο αυτοκτονιών του 4ου αι. π.Χ., η ακραία αυτή πράξη επεκροτείται όταν προσπίξει την ανδρική τιμή. Η προσήλωση στην τιμή

2. Βράχοι της Λευκάδας.

και ιδιαίτερα η υπεραισθησία στην αξιολόγηση τρίτων –αυτό που οι αρχαίοι αποκαλούσαν «αιδώς»– μπορούν να ερμηνευθούν στην περίπτωση του Αίαντα ως ναρκισσιστικής προέλευσης. Κατά τον Γιάννη Νηματούδη, η αυτοκτονία του ήρωα οφείλεται σε ναρκισσιστικό τραύμα.

Οι γυναίκες αυτόχειρες επίσης εμφανίζονται στο παρόν τεύχος. Σύμφωνα με ένα θρύλλο, ο οποίος μαρτυρείται στον κωμικό ποιητή Μένανδρο (4ος αι. π.Χ.), η Σαπφώ, από παράφορο έρωτα για τον Φάωνα, έπεσε από έναν γκρεμό –την επωνομαζόμενη Λευκάδα πέτρα (ύψους 60 περίπου μέτρων)– στη νοτιοδυτική Λευκάδα. Όντως, όπως μας πληροφορεί ένας αρχαίος σχολιαστής², η ποιήτρια αισθανόταν μια ιδιαίτερη έλξη για τον Φάωνα, ο οποίος υπήρξε και εραστής της Αφροδίτης. Γιατί; Και τι συμβόλιζε αυτός ο «καταποντισμός»; Σ' αυτά τα ερωτήματα δίνει μια λεπτομερή φιλολογική απάντηση ο Gregory Nagy. Άλλες γυναίκες αυτόχειρες, πραγματικές και μυθικές, μνημονεύονται ιδιαίτερα στα άρθρα του van Hooff και της Χ. Δεληγιώργη.

Η απόγνωση του ανέφικτου έρωτα στοιχειώνει και τα πέντε «ρομαντικά» μυθιστορήματα της ύστερης αρχαιότητας. Παραδόξως όμως οι πολυάριθμες απόπειρες αυτοκτονίας των πρωταγωνιστών δίνουν νόημα στη ζωή τους, σύμφωνα με τη Susanne MacAlister. Η παρ' ολίγων αυτοκτονία ως αυτοεπιβεβαίωση και κατάφαση στη ζωή και τη διαδική αγάπη ήταν ένα νέο λογοτεχνικό φαινόμενο, που η MacAlister συνδέει με το πνευματικό κλίμα της ρωμαϊκρατίας στον ελληνικό κόσμο.

Σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, οι στωικοί φιλόσοφοι έτρεφαν ανέκαθεν συμπάθεια για τον αυτοχειρισμό, όπως παρατηρεί ο Ανδρέας Μάκος. Ιδιαίτερα κατά τη ρωμαϊκρατία, στωικοί όπως ο Σενέκας και ο Επικτήτος ήταν εκθάρρα βητικοί ως προς την «εθελουσία έξοδο» από το παιχνίδι της ζωής. Το τεύχος τελειώνει –αλλά όχι

η αγάπη για τη ζωή!– με την επισκόπηση της Ευανθίας Κυριαζή, η οποία παρουσιάζει και τη νομική όψη της αυτοκτονίας κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους.

Σημειώσεις

1. K.J. Dover, *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle* (Oxford 1974, διορθ. ανατύπωση, 1994), σ. 168-169.
2. LP απόστ. 211α.

3. Απεικόνιση του αμαρτήματος της Desperatio ως μορφής που αυτοκτονεί με αγχόνη. Τζέττο ντι Μπονόνε (13ος - 14ος αι.), παρεκκλήση της Αγία, Πάντοβα.